

Boekbespreking

De strijd van een bijzondere uitgeefster

Frank de Glas

Kevin Absillis – *Vechten tegen de bierkaai. Over het uitgevershuis van Angèle Manteau (1932-1970)* – Antwerpen: Meulenhoff/Manteau, 2009 – ISBN 9789085421627 – Prijs: € 34,95

Dit boek is de verkorte handelseditie van een in 2009 aan de Universiteit Antwerpen verdedigd proefschrift. Het vormt het tweede deel van een groot onderzoeksproject naar de belangrijkste Vlaamse literaire uitgeverij in de twintigste eeuw. Ernst Bruinsma behandelde al de periode 1938-1953 van de uitgeverij (besproken in *Boekman* 66, 2006). Hij onderzocht de relatie tussen Manteau en Louis Paul Boon en de redenen waarom deze Vlaamse topauteur uiteindelijk bij Nederlandse uitgevers terecht kwam.

Absillis baseert zich op zijn beurt op diverse literatuursociologische geschriften, in het bijzonder die van Bourdieu, en vertrekt van de stelling dat literaire 'kwaliteit' institutioneel bepaald wordt. Voor Angèle Manteau (1911-2008) was het munten van die literaire kwaliteit voor haar fonds veertig jaar lang een gevecht tegen de bierkaai. Precies over dat gevecht gaat Absillis' onderzoek. Bourdieus opvatting dat rond 1880-1900 in de ontwikkelde landen een relatief autonoom literair veld ontstond, nuanceert Absillis echter. In dat veld zouden culturele waardeoordelen, los van geloof en politiek, de doorslag geven. Absillis meent dat zo'n veld in Vlaanderen pas na 1945 kwam. Hij neemt daarbij als casus Hugo Claus' eersteling *De Metsiers*, dat Angèle Manteau publiceerde.

Eeuwenlange achterstelling

Absillis begint zijn studie net als Bruinsma in de jaren dertig, tegen de achtergrond van de afscheiding van België in 1839 en het Vlaamse gevecht tegen de bevoogding door de Franstaligen. De eeuwenlange achterstelling had een ideologisch bontgekleurde Vlaamse Beweging in het leven geroepen die vocht voor de emancipatie van Vlaanderen. In de

jaren dertig zou, net als in Nederland, de Belgische samenleving in toenemende mate langs verzuilde lijnen georganiseerd worden: katholiek – liberaal – sociaaldemocratisch. Daar dwars doorheen speelt de problematiek van de Vlaamse culturele afhankelijkheid van het grotere Nederland en (met name in de boekenwereld) van het culturele centrum van het taalgebied, Amsterdam. De 'bierkaai' in de titel van Absillis' boek heeft twee kanten. Die van de Hollandse arrogantie dat uit Vlaanderen nooit veel soeps kan komen – een overtuiging die volgens Absillis trouwens ook decennialang onder de Vlaamse intelligentsia zelf leefde. En daarnaast de vele praktische problemen voor Vlaamse uitgevers om hun boeken in Nederland af te zetten: het Nederlandse handelsprotectionisme, de hoge distributiekosten alsook de weerstand van Nederlandse distributeurs en boekhandelaren.

De kwestie van de centrum-periferieverhouding inzake de productie en verspreiding van literatuur speelde ook in andere taalgebieden. Absillis stipt kort de problemen aan die Angèle Manteau had met het verspreiden van haar Franstalige fonds in Frankrijk. Ook noemt hij de verhouding tussen het Gaëlic en het Engels in Ierland, en tussen Duits-talig Zwitserland en Duitsland. Absillis werkt echter de overeenkomsten en verschillen tussen deze locaties enerzijds en de relatie Vlaanderen/ Nederland anderzijds, niet systematisch uit. Wat dat betreft doet hij ook niet zoveel met het werk van Casanova en Sapiro (wel genoemd in zijn dissertatieversie), die de culturele relatie centrum-periferie in hun werk thematiseerden.

Zelf denk ik dat je in dit verband twee zaken uit elkaar moet houden. Allereerst is er het praktische punt:

wat is voor producenten in de periferie van een taalgebied verkoopbaar in het 'centrum'? Welke barrières wil het lezend publiek wel nemen, welke niet? Daarnaast speelt mee in hoe verre boekhandels bereid zijn om buitenlandse boeken in het centrumland te verspreiden. Dat is een andere kwestie dan de opvattingen over culturele legitimiteit van producten uit de periferie onder de elite van smaakmakers in het culturele centrum.

Minutieuze studie

Het sterkste punt van Absillis' werk vind ik zijn minutieuze studie van de wijze waarop een literaire uitgever binnen steeds veranderende randvoorwaarden met allerlei middelen probeert om een gevarieerd fonds met culturele status op te bouwen. De eerste generatie moderne Vlaamse auteurs was rond de Eerste Wereldoorlog terechtgekomen bij Nederlandse uitgeverijen, in het centrumland dus. Met de start van eigen literaire uitgaven in 1932 (deels met Nederlands kapitaal) bond Manteau de strijd aan met de Nederlandse collega's. Tijdens de Tweede Wereldoorlog lukte dat opbouwen van een eigen Vlaams fonds nog het best, mede omdat de normale handelsbetrekkingen tussen België en Nederland onderbroken waren. Na 1945 raakte Manteau weer in het defensief door het Nederlandse protectionisme en Nederlandse uitgeverij die Vlaams talent kwamen weggapen. Angèle Manteau zocht oplossingen door andere fondssegmenten tot de kurk te maken waar de uitgeverij op dreef: wetsteksten, schoolboeken, vertalingen van elders succesvolle boeken (Françoise Sagan, Curzio Malaparte).

Veel aandacht krijgt Manteaus strategie jegens steeds nieuwe generaties van Vlaams letterkundig

talent. Ze zocht naar wervingsmiddelen (bijvoorbeeld een debutantenprijs), schakelde tussenpersonen in, zon op indirect prestige-verlenende manoeuvres zoals het uitgeven van tijdschriften of het verzameld werk van coryfeeën, wierf Nederlanders in als redacteurs en scouts (Jeroen Brouwers zou van hen de bekendste worden). Ze ging partnerschappen aan in Nederland (onder andere Querido) en experimenteerde met nieuwe exploitatievormen (pockets, paperbacks).

Angèle Manteau is achteraf vaak verweten dat ze in de jaren veertig en vijftig talentvol werk van jonge Vlamingen niet of te laat gezien zou hebben. Dat klopt niet zonder meer, zegt Absillis: het werk van vernieuwers vond pas na vele jaren (ook in Nederland!) weerklank. Het waren weerbarstige vernieuwers bovendien: vaak met enorme pretenties, maar hun werk was moeilijk toegankelijk of verkoopbaar. Jongeren voelden zich gauw miskend, er werd veel gemopperd en gescholden. Angèle Manteau fungeerde daarbij als boodschapper van slecht nieuws voor de jonge would-be-auteurs vaak als kop van Jut. In 1966 deed zij een verrassende stap met het binnenhalen van een van haar felste critici, Julien Weverbergh, als uitgeverijmedewerker. Manteau hoopte hem zo 'van stroper tot boswachter' te maken. Deze kunstgreep zorgt voor vermakelijke passages in Absillis' boek, omdat Weverbergh nu de oeuvres moest gaan beheren van collega-auteurs die hij daarvoor had uitgemaakt voor van alles en nog wat. De strategie leek te lukken: Weverbergh lanceerde de succesvolle reeks 5de Meridiaan, ook met Nederlandse auteurs. In 1970 echter kwam er nieuwe zakelijke tegenslag, en in het Van Goor-concern – waarin Manteau

inmiddels was opgenomen – bleek met auteurshonoraria te zijn geknoeid; Angèle Manteau stapte op.

Lange reeks disputen

Met elke nieuwe publicatie over Angèle Manteau neemt mijn achting voor deze bijzondere vrouw verder toe. Ook in Absillis' boek passeert een lange reeks disputen en kwesties rond deze uitgeefster de revue. Manteau kreeg naar mijn mening daarbij de meest onzinnige verwijten naar het hoofd. Verwijten dat zij jong Vlaams talent zou smoren, zich te weinig voor haar auteurs inzette, in 1970 haar auteurs 'in de steek' liet. Schrijvers die zelf vaak erg weinig realiteitszin leken te hebben.

Had Absillis zelf mevrouw Manteau misschien iets meer in bescherming mogen nemen en beter oog moeten hebben voor de structurele beperkingen van de kleine Vlaamse Republiek der Letteren die haar in zo'n lastig parket brachten? Absillis geeft Jeroen Brouwers nogal veel ruimte om zijn oude werkgeefster af te branden (ook al zet hij in zijn dissertatieversie vraagtekens bij Brouwers' betrouwbaarheid). De betrekking tussen Manteau en Brouwers vind ik een van de zwaarste meerdere/ondergeschikte-relaties die ooit gedocumenteerd zijn. Brouwers was het ene moment idolaat tot op het kruiperige af jegens zijn werkgeefster, om zich dan weer te verliezen in grofheden die alle regels van de goede smaak overschreden.

Maar dit zijn over het geheel gezien bijzaken. Dit is een precieze, boeiende uitgeverijstudie die ons begrip van het functioneren van de twintigste-eeuwse boekenuitgeverij verder helpt en een nieuwe standaard biedt voor toekomstig uitgeverijonderzoek.